

OZNACZENIA GEOGRAFICZNE – ASPEKTY PRAWNE I EKONOMICZNE

Henryk WNOROWSKI¹

1. Wstęp

Celem niniejszego referatu jest próba zakwalifikowania jednej z kategorii własności intelektualnej, jaką są oznaczenia geograficzne, do elementów wspomagających działanie wolnego rynku, czy też potraktowanie ich jako pewnych posunięć w dążeniu do zapewnienia uprawnionym podmiotom pozycji monopolistycznej. Skąd taki problem? Jak to zwykle bywa, z faktu pojawienia się wątpliwości na gruncie dążenia do zaspokojenia pewnych ludzkich potrzeb, objawiających się zarówno w funkcjonowaniu jednostek w społeczeństwie, jako konsumentów, a także, być może nawet przede wszystkim, jako przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą. A mianowicie, wspomniane wyżej, ludzkie potrzeby, zmierzają do zaspokojenia ich fundamentalnych dążeń, bezpieczeństwa z jednej strony, z drugiej zaś kontroli ekonomicznego ryzyka.

Okazało się, że nazwy geograficzne i inne odniesienia budzące skojarzenia z określonym miejscem są chętnie wykorzystywane w obrocie. Ponadto, wraz z tym jak producenci zauważyli, że niekiedy kupujący kierują się geograficznym pochodzeniem towaru, postanowiono wykorzystać tę zależność do realizacji celów gospodarczych, wykorzystując prawo własności przemysłowej. Już pod koniec XIX wieku, w konwencji paryskiej z 20 marca 1883 roku o ochronie własności przemysłowej², w art. 1 ust. 2 wskazano, że przedmiotem ochrony są między innymi oznaczenia pochodzenia lub nazwy pochodzenia. Przepisy konwencji nie definiowały tych pojęć, w praktyce i literaturze początkowo traktowano je zamiennie. Jednakże w miarę rozwijania się międzynarodowych stosunków han-

¹ Dr hab. Henryk Wnorowski, prof. UwB – Wydział Ekonomii i Zarządzania Uniwersytetu w Białymstoku.

² Niektóre regulacje tej konwencji miały bardzo rygorystyczny charakter, np. zgodnie z art. 9 konwencji każdy produkt, na którym bezprawnie umieszczono znak towarowy lub nazwę handlową, podlega zajęciu przy wwozie do tych państw – sygnatariuszy, w których znak ten lub ta nazwa mają prawo do ochrony prawnej. Zajęcia dokonuje się zarówno w państwie, w którym nastąpiło bezprawne oznaczenie, jak i w państwach, do których produkt został wwieziony. Jeżeli ustawodawstwo danego państwa nie zezwala na zajęcie produktu przy wwozie, zajęcie zastępuje się zakazem wwozu lub zajęciem wewnątrz państwa, a jeżeli ustawodawstwo nie przewiduje żadnej z wymienionych procedur, do czasu wprowadzenia odpowiedniej zmiany w ustawodawstwie, zastępuje się je czynnościami i środkami prawnymi, jakie ustawy tego państwa zapewniają w podobnym wypadku osobom fizycznym i prawnym tego państwa.

dłowych niezbędne okazało się ich sprecyzowanie, „nazwy pochodzenia” stały się podgrupą pojęcia „oznaczenie pochodzenia” [Nowińska, Promińska, du Vall 2008 s. 270].

Dzisiaj prawo do oznaczenia geograficznego nabywa się przez rejestrację tego oznaczenia (art. 184 ust. 1 p.w.p.). Praw takich udziela Urząd Patentowy³ po przeprowadzeniu postępowania rejestracyjnego [Szymanek 2008 s. 242].

2. Pojęcie oznaczeń geograficznych i ich funkcje

Geograficzne oznaczenia pochodzenia (oznaczenia geograficzne) są związkiem pewnego symbolu o treści geograficznej z towarem, który jest odbierany przez przeciętnego nabywcę jako zespół informacji o towarze, w tym zwłaszcza o jego pochodzeniu z pewnego miejsca geograficznego. Zgodnie z art. 174 i 175 p.w.p., oznaczeniami geograficznymi są oznaczenia słowne odnoszące się bezpośrednio lub pośrednio do: nazwy miejsca, miejscowości, regionu lub kraju (teren), które identyfikują towar jako pochodzący z tego terenu, jeżeli określona jakość, dobra opinia lub inne cechy towaru są przypisywane przede wszystkim pochodzeniu geograficznemu tego towaru⁴.

Oznaczenia geograficzne zawsze wskazują na pochodzenie towarów z określonego regionu lub miejsca geograficznego, nie zaś od przedsiębiorcy; informują o konkretnym, geograficznym źródle pochodzenia towaru. Mogą istnieć tylko wtedy, gdy istnieje obszar geograficzny, na który wskazują (są z nim nierozdzielnie związane). Stanowią dobro wspólne, z którego mogą potencjalnie korzystać wszyscy lokalni przedsiębiorcy [Szczotka, Demendecki 2009 s. 25].

W obrocie gospodarczym geograficzne oznaczenia pochodzenia pełnią różne funkcje będące niewątpliwie atutem danego produktu, ze względu na ich marketingowe postrzeganie. Podstawowa funkcja informacyjna polega na informowaniu odbiorców o miejscu pochodzenia towarów z konkretnego obszaru geograficznego. Funkcja odróżniająca pozwala na odróżnianie towarów z określonym oznaczeniem geograficznym od pozostałych towarów tego samego rodzaju, pochodzących z innych obszarów geograficznych. Funkcja reklamowa ma zwrócić uwagę odbiorcy na dany towar i skłonić go tym samym do jego nabycia. Funk-

³ Istnieje także możliwość uzyskania ochrony na gruncie regulacji międzynarodowych, o czym nieco później.

⁴ Oznaczenia geograficzne dzieli się na oznaczenia: zwykłe i kwalifikowane. Zwykłe oznaczenia wskazują jedynie na pochodzenie towaru z określonego obszaru geograficznego, bez konieczności wykazania szczególnych cech towaru związanych z jego pochodzeniem (masło ekstra mazowieckie). W przypadku kwalifikowanych oznaczeń geograficznych sama informacja o pochodzeniu towaru jest niewystarczająca, musi bowiem istnieć związek między pochodzeniem geograficznym towaru a jego szczególnymi cechami lub jakością (wino Bordeaux). Biorąc pod uwagę sposób, w jaki oznaczenia wskazują na pochodzenie geograficzne towaru, dzieli się je na oznaczenia bezpośrednie oraz pośrednie. Bezpośrednie oznaczenia geograficzne polegają na użyciu nazw geograficznych i mogą przybierać formę przymiotnikową lub odrzeczownikową. Pośrednie geograficzne oznaczenia nie zawierają wyraźnego wskazania na określone terytorium. Składają się one z elementów, które pozwalają odbiorcom, na podstawie tradycji, łączyć dany produkt pod tym oznaczeniem z określonym miejscem geograficznym.

cja jakościowa natomiast stanowi gwarancję, że towar opatrzony oznaczeniem geograficznym posiada określoną jakość, którą zawdzięcza miejscu swego wytworzenia.

3. Ochrona oznaczeń geograficznych w prawie Unii Europejskiej

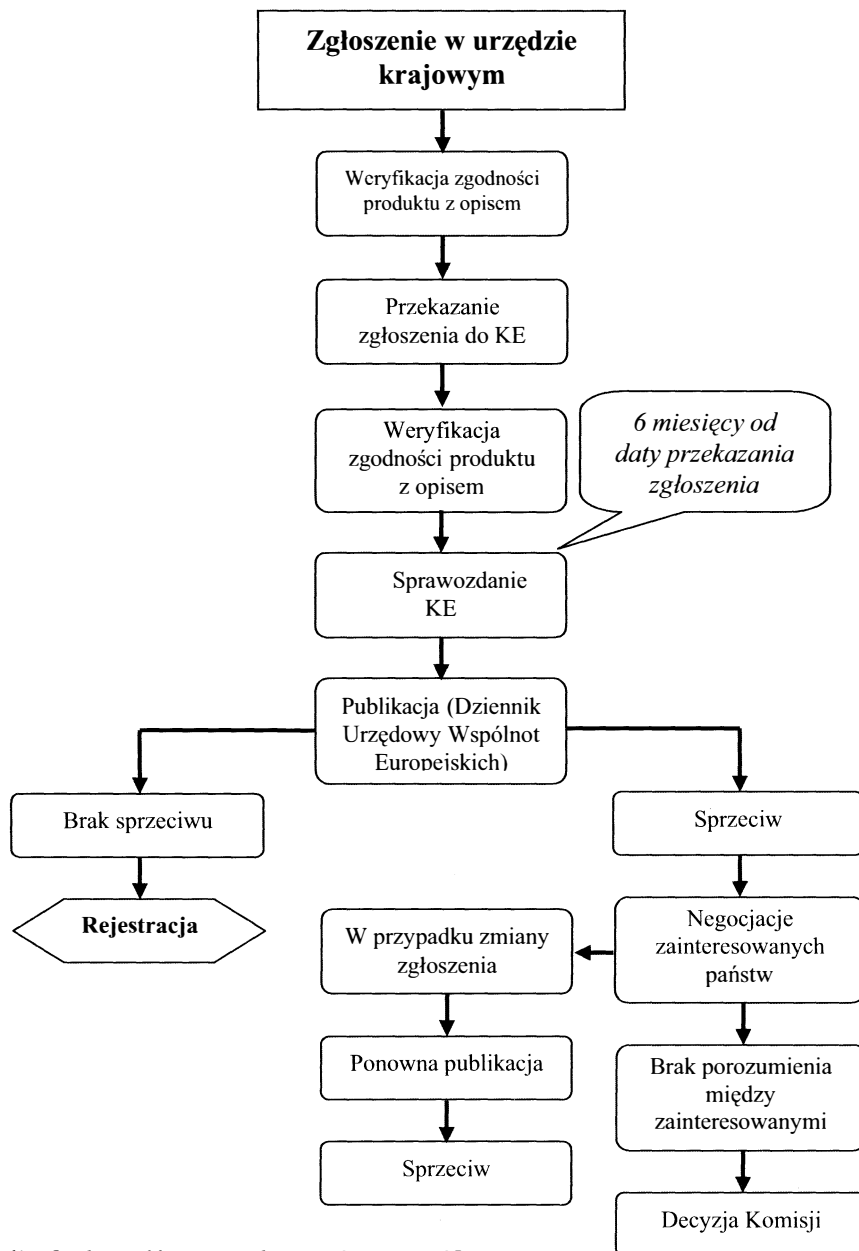
W krajach Unii Europejskiej odpowiednie przepisy są zawarte w kilku aktach prawnych, wśród których za podstawowe należy uznać rozporządzenie Rady (EWG) nr 2081/92 z 14 lipca 1992 roku w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i norm pochodzenia produktów rolnych i środków żywnościowych. Aktualnie, zostało ono zastąpione rozporządzeniem Rady nr 510/2006 z 20 marca 2006 roku. Rozporządzenie przewiduje system rejestracyjny ochrony, z której korzystają określone grupy podmiotów, jedynie na zasadzie wyjątku może ją otrzymać osoba fizyczna lub prawna [Skubisz 2006 s. 4].

Zgodnie z tym rozporządzeniem, ochronie podlegają dwie kategorie oznaczeń, a mianowicie: nazwy pochodzenia oraz oznaczenia geograficzne. Nazwy pochodzenia to nazwy regionu, określonego miejsca lub wyjątkowo kraju, używane do określenia produktu rolnego lub środka spożywczego, który pochodzi z tego regionu, miejsca lub kraju i którego jakość lub cechy wynikają zasadniczo lub wyłącznie ze szczególnego środowiska naturalnego, na które składają się czynniki naturalne i społeczne oraz, którego produkcja, przetwarzanie lub przygotowywanie następuje na określonym obszarze geograficznym. Oznaczenia geograficzne zaś to: nazwy regionu, określonego miejsca lub w wyjątkowych przypadkach kraju, używane do oznaczenia produktu rolnego lub środka spożywczego, który pochodzi z tego regionu i posiada szczególną jakość, reputację lub inne cechy przypisywane temu geograficznemu pochodzeniu, oraz produkcja którego, przetwarzanie lub przygotowywanie następuje na określonym obszarze geograficznym [Nowińska, Promińska, du Vall 2008 s. 277].

System przyjęty przez Rozporządzenie 510/2006 zezwala na rejestrację oznaczeń prowadzoną przez Komisję Europejską. Rysunek 1. prezentuje przebieg procesu rejestracyjnego, który generalnie nie jest rzeczą trudną. Problemy zaczynają się wraz z pojawieniem się sprzeciwów, wówczas może on trwać nawet kilka lat⁵.

⁵ Kilka lat toczyła się walka o rejestrację nazwy sera „Feta”. Nazwa ta w końcu została zarejestrowana na rzecz Grecji, przy ostrym sprzeciwie Danii.

Rysunek 1. Schemat uzyskania rejestracji oznaczenia geograficznego w Unii Europejskiej

Źródło: [Własność przemysłowa... 2003, s. 32].

4. Ochrona oznaczeń geograficznych na mocy ustawy – Prawo własności przemysłowej

Ustawa – Prawo własności przemysłowej uregulowała problematykę związaną z formalną ochroną oznaczeń geograficznych w naszym kraju. Chociaż oprócz niej, w systemie prawa polskiego obowiązuje Ustawa z 17 grudnia 2004 roku o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych⁶. Ponadto, należy jeszcze przywołać Ustawę z 18 października 2006 roku o wyrobie napojów spirytusowych oraz o rejestracji i ochronie oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych⁷.

Na podstawie tych przepisów mamy w Polsce możliwość szerokiej ochrony oznaczeń geograficznych. Ustawa – Prawo własności przemysłowej – przewiduje ochronę oznaczeń geograficznych opartą na rejestracji w Urzędzie Patentowym. Fakt rejestracji nie wyłącza oczywiście możliwości ochrony oznaczeń geograficznych na podstawie innych regulacji prawnych. Zgłoszenie oznaczenia geograficznego powinno zawierać: dokładne określenie zgłaszanego oznaczenia geograficznego; wskazanie towaru, dla którego jest ono przeznaczone; dokładne określenie granic terenu, do którego się ono odnosi; określenie szczególnych cech lub właściwości towaru, w szczególności obejmujące główne fizyczne, chemiczne, mikrobiologiczne lub organoleptyczne cechy charakterystyczne towaru oraz określenie szczegółów, z których wynika związek tych cech ze środowiskiem geograficznym lub pochodzeniem geograficznym; warunki korzystania z oznaczenia geograficznego obejmujące sposób wytwarzania, szczególne cechy lub właściwości towaru, inne przesłanki, które muszą być spełnione przez osoby chcące używać takiego oznaczenia, oraz, jeżeli jest to wymagane, metody ich kontroli; wskazanie przedsiębiorców, którzy używają lub będą używać tego oznaczenia. Szczegółowe wymogi, jakim powinno odpowiadać zgłoszenie oznaczenia geograficznego określa rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 2002 r. w sprawie dokonywania i rozpatrywania zgłoszeń oznaczeń geograficznych (Dz. U., Nr 63, poz. 570).

Prawo z rejestracji na oznaczenie geograficzne może być udzielone jedynie na rzecz podmiotu zbiorowego, którym jest organizacja upoważniona do reprezentowania interesów producentów, działająca na danym terenie bądź kompetentny organ administracji rządowej, bądź samorządu terytorialnego. Ustawa Prawo własności przemysłowej nie określa szczegółowo formy organizacji, o której mowa w art. 176 p.w.p. Organizacją w rozumieniu tego przepisu może być więc każda organizacja, która ma na celu ochronę interesów lokalnych producentów.

⁶ Na jej podstawie powstaje tzw. tymczasowa ochrona krajowa do daty udzielenia jej na podstawie Rozporządzenia nr 510/2006.

⁷ Jeszcze wcześniej, gdyż na początku lat dziewięćdziesiątych – w ustawie z 16 kwietnia 1993 roku o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, zostało uregulowane używanie w obrocie oznaczeń geograficznych. W art. 8 tej ustawy zapisano, iż czynem nieuczciwej konkurencji jest opatrywanie towarów lub usług w fałszywe lub oszukańcze oznaczenia geograficzne wskazujące bezpośrednio lub pośrednio na kraj, region lub miejscowość ich pochodzenia, albo używanie takiego oznaczenia w działalności handlowej, reklamie, listach handlowych lub innych dokumentach.

Jeżeli zgłoszenie zostanie sporządzone prawidłowo oraz zostanie uiszczona stosowna opłata, Urząd Patentowy wydaje decyzję o udzieleniu prawa z rejestracji. Prawo to jest ujawniane w rejestrze oznaczeń geograficznych i ogłaszane w Wiadomościach Urzędu Patentowego. Udzielenie prawa z rejestracji na oznaczenie geograficzne stwierdza się przez wydanie świadectwa rejestracji.

Realizacja ochrony prawa z rejestracji obejmuje roszczenie o: zaniechanie naruszeń i usunięcia jego skutków, wydanie bezpodstawnie uzyskanych korzyści, naprawienie szkody, złożenie stosownego oświadczenia, zapłatę określonej kwoty pieniężnej.

5. Szczególne zasady ochrony oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych

Pojęcie oznaczenia geograficznego napoju spirytusowego pojawia się w dwóch aktach prawnych:

- w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 110/2008 z dnia 15 stycznia 2008, w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania i ochrony oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych, gdzie według art. 15 tego rozporządzenia, oznaczeniem geograficznym napoju spirytusowego jest oznaczenie wskazujące na pochodzenie napoju spirytusowego z terytorium kraju lub z regionu, lub miejsca na danym terytorium, w przypadku gdy daną jakość, renomę bądź inną właściwość napoju spirytusowego zasadniczo przypisuje się pochodzeniu geograficznemu;
- w Ustawie z 18 października 2006 r. o wyrobie napojów spirytusowych oraz o rejestracji i ochronie oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych (Dz. U., Nr 208, poz. 1539 ze zm. – dalej jako u.w.n.s.r.), gdzie zgodnie z art. 13 ust. 1, oznaczeniem geograficznym napoju spirytusowego jest nazwa odnosząca się do nazwy miejsca, miejscowości, regionu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub, w wyjątkowych przypadkach, do całego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, która identyfikuje napój spirytusowy jako pochodzący z tego miejsca, miejscowości, regionu lub terytorium.

Podmiotem uprawnionym do uzyskania ochrony prawnej może być osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej, prowadząca działalność gospodarczą w zakresie wyrobu napojów spirytusowych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub organizacja zrzeszająca podmioty prowadzące działalność gospodarczą w zakresie wyrobu napojów spirytusowych (art. 15 u.w.n.s.r.).

Ochrona oznaczenia geograficznego napoju spirytusowego jest realizowana dwutorowo poprzez: umieszczenie na krajowej liście chronionych oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych oraz włączenie go do załącznika III Rozporządzenia nr 110/2008 (na poziomie wspólnotowym).

Oznaczenie geograficzne napoju spirytusowego wpisuje się na jawną, krajową listę chronionych oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych, pro-

wadzoną przez ministra właściwego do spraw rynków rolnych (ministra rolnictwa i rozwoju wsi) pod następującymi warunkami:

- przedmiotowy napój spirytusowy swoje właściwości i cechy charakterystyczne, związane z oddziaływaniem czynników naturalnych lub ludzkich, zawdzięcza pochodzeniu z miejsca, miejscowości, regionu lub terytorium, do którego nawiązuje jego nazwa;
- wszystkie etapy produkcji, w trakcie których napój spirytusowy uzyskuje swoje cechy charakterystyczne i ostateczne właściwości, odbywają się w miejscu, miejscowości, regionie lub na terytorium, do którego nawiązuje jego nazwa.

Wniosek o wpis może dotyczyć tylko jednego oznaczenia geograficznego napoju spirytusowego. Składa się go do ministra, który sprawdza wniosek o wpis pod względem spełnienia wymogów formalnych w terminie 30 dni od dnia jego wpływu. Minister prowadzi jawną ewidencję wniosków o wpis. O kolejności rozpatrywania wniosków o wpis decydują: data i godzina wpłynięcia wniosku.

Oznaczenie geograficzne napoju spirytusowego, wpisane na listę, podlega ochronie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od dnia wpisu na listę. Minister, na wniosek podmiotu, który w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej w zakresie wyrobu napojów spirytusowych, stosuje oznaczenie geograficzne napoju spirytusowego wpisane na listę, zgłasza do Komisji Europejskiej to oznaczenie celem objęcia go ochroną zgodnie z przepisami rozporządzenia 110/2008. Wniosek o włączenie oznaczenia geograficznego do załącznika III do rozporządzenia 110/2008 powinien być należycie uzasadniony i zawierać dokumentację techniczną przedstawiającą specyfikacje, którym musi odpowiadać dany napój spirytusowy.

Oznaczenia geograficzne wpisane na listę oraz chronione na podstawie rozporządzenia 110/2008 nie mogą być używane w obrocie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli napoje spirytusowe, których one dotyczą, nie spełniają warunków będących podstawą ochrony.

Rozporządzenie nr 110/2008 nie zawiera przepisów dotyczących systemu sankcji w razie naruszenia ochrony oznaczeń geograficznych. W prawie krajowym sankcje karne, w razie naruszenia prawa z europejskiej rejestracji oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia, są uregulowane w art. 41 i 45 u.w.n.s.r. Wprowadzanie do obrotu produktów oznaczonych chronionym oznaczeniem geograficznym lub przygotowanie do takiej czynności przez osoby nieuprawnione podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo karze pozbawienia wolności do lat 2. W przypadku osób, które z naruszenia ochrony zarejestrowanych oznaczeń geograficznych uczyniły sobie stałe źródło dochodu albo dopuściły się naruszenia w stosunku do produktów o znacznej wartości, sankcje ulegają zaostrzeniu i obejmują karę pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 5 lat. Ponadto, sąd może orzec przepadek rzeczy stanowiących przedmiot przestępstwa albo służących lub przeznaczonych do jego popełnienia, choćby nie były własnością sprawcy [Szczotka, Demendecki 2009 s. 32].

6. Podsumowanie

Wydaje się, że, sformułowany we wstępie problem, nie znalazł satysfakcjonującego rozstrzygnięcia. Najprawdopodobniej oczekiwanie na tak precyzyjne zakwalifikowanie oznaczeń geograficznych, jako elementu wolnego rynku bądź jako dążenia do zapewnienia uprawnionym z rejestracji pozycji monopolistycznej jest nierealistyczne. Być może jest to ten sam problem, co tocząca się od lat batalia między wyznawcami samoregulacji i zwolennikami „widzialnej ręki” urzędnika. Otóż być może w tej konkretnej sytuacji należałoby zrobić to w stylu markiza Talleyranda. On to ponoć, w czasie rewolucji lipcowej w 1830 roku, obserwując z okien ministerstwa walki uliczne przeciwników króla z wojskami rządowymi, indagowany o ich przebieg, stwierdził krótko: *nasi wygrywają – a kim oni są ustalimy jutro* [Zawiślak 2010 s. 40 – 41].

Faktem jest bowiem, że w chwili obecnej nie można jednoznacznie określić zwycięzców toczącego się wśród ekonomistów sporu. Doskonałym potwierdzeniem tej bezradności może być między innymi to, że Komitet Nagrody Nobla również nie próbuje w tej materii dokonywać rozstrzygnięć. Dlatego też obdziela nagrodami równo przedstawicieli stron o diametralnie różnych poglądach. Przykładem niech będzie nagrodzenie M. Friedmana i P. Samuelsona [Zawiślak 2010 s. 41].

Wydaje się więc, iż twórcom ustawodawstwa, zapewniającego ochronę oznaczeń geograficznych, chodziło o lepsze działanie mechanizmu rynkowego, jednak spowodowało to niejako „przy okazji”, zagwarantowanie pozycji monopolistycznej dla podmiotów uprawnionych z tego prawa. Jest to efekt tego, że system gospodarczy jest bytem o dwoistej naturze, a, przedstawione wyżej, zjawisko możnaby skomentować wypowiedzią F. von Hayeka, wedle którego źródłem najpoważniejszych problemów społecznych jest to, że: *istnieją skutki działań ludzkich, które nie są rezultatem ludzkich zamierzeń* [von Hayek 1967 s. 87].

Literatura

- Nowińska E., Promińska U., du Vall M. 2008 *Prawo własności przemysłowej*, Warszawa.
- Skubisz R. 2006 *Ochrona gospodarczych oznaczeń pochodzenia w prawie wspólnotowym i polskim*, „Europejski Przegląd Sądowy”, nr 2.
- Szczotka J., Demendecki T. 2009 *Własność intelektualna, niedoceniane aktywa przedsiębiorcy. Jak chronić i jak korzystać z ochrony?*, Lublin.
- Szymanek T. 2008 *Prawo własności przemysłowej*, Warszawa.
- von Hayek F., *Studium in Philosophy*, „Politics and Economics”, Chicago.
- Własność przemysłowa w działalności gospodarczej* 2003, Warszawa.
- Zawiślak A.M. 2010 *Ekonomia nauka praw tymczasowych*, Warszawa.